

WHOEVER SAVES ONE LIFE IS AS THOUGH HE HAD SAVED THE ENTIRE WORLD

כל המקיים נפש אחת

תעודת כבוד Certificate of Honour

THIS IS TO CERTIFY THAT IN ITS SESSION OF MAY 25, 2005 THE COMMISSION FOR THE DESIGNATION OF THE RIGHTEOUS, ESTABLISHED BY YAD VASHEM, THE HOLOCAUST HEROES & MARTYRS' REMBRANCE AUTHORITY, ON THE BASIS OF EVIDENCE PRESENTED BEFORE IT, HAS DECIDED TO HONOUR

וזאת לתעודה שבישיבתה ניום טז אייר תשס"ה החליטה הועדה לציון חסידי אומות העולם עליהם הוזכרו יד ושם על יסוד עדויות שהובאו לפניה, לתת כבוד ויקר ל

Anka Crndic אנקה קרנדיק

WHO, DURING THE HOLOCAUST PERIOD IN EUROPE RISKED HER LIFE TO SAVE PERSECUTED JEWS. THE COMMISSION, THEREFORE, HAS ACCORDED HER THE MEDAL OF THE RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS. HER NAME SHALL BE FOREVER ENGRAVED ON THE HONOUR WALL IN THE GARDEN OF THE RIGHTEOUS, AT YAD VASHEM, JERUSALEM.

על אשר בשנות השואה באירופה שמה נפשה בכפף להצלת יהודים נרדפים נידוי רודפיהם ולהעניק לה את המדליה לחסידי אומות העולם. שמה יונצח לעד על לוח-כבוד בחורשת חסידי אומות העולם ביד ושם.

Jerusalem, Israel
AUGUST 8, 2005

ניתן היום בירושלים
ג' אב תשס"ה

Anny Shal...
בשם רשות הוועדה לזכירת יד ושם
ON BEHALF OF THE YAD VASHEM DIRECTORATE

M. M...
בשם הוועדה לציון חסידי אומות העולם
ON BEHALF OF THE COMMISSION FOR THE DESIGNATION OF THE RIGHTEOUS

Povelja Anki Crndić "Pravednik među narodima" koju je dodijelila država Izrael, 2005.

Dr. med. Krešimir ŠVARC

ANKA CRNDIĆ - PRAVEDNIK MEĐU NARODIMA SVIJETA

"Onaj koji je spasio jednu osobu, kao da je spasio čitav svijet"
Misao iz Talmuda

Dnevni tisak objavio je sredinom svibnja ove godine vijest, da je na posebnoj svečanosti u Zagrebu, veleposlanik Izraela uručio koprivničkom gradonačelniku na čuvanje visoko odličje PRAVEDNIK MEĐU NARODIMA SVIJETA, koje je država Izrael posmrtno dodijelila Anki Crndić, nekadašnjoj Koprivničanki, zbog spašavanja dijela obitelji Steiner u vrijeme holokausta. To je gola, faktografska činjenica. Da bi, međutim, mogli cjelovitije shvatiti pravi smisao tog odlikovanja i njen značaj, moram ispričati priču o obitelji Steiner i njihovoj vezi s Ankom Crndić, dakle, moramo se malo vratiti u prošlost.

Koprivnica u drugoj polovici tridesetih godina prošlog stoljeća... Bio je to lijepi, mali grad s gotovo deset tisuća stanovnika, lijepo uređenim središnjim trgom i dominirajućim baroknim rondelima, na koji se nadovezivao veliki, njegovani park u kojem je središnje mjesto pripadalo - kao i danas - glazbenom paviljonu. No za razliku od danas, onda je svake nedjelje s paviljona odjekivao koncert limene glazbe. Već korak od središta grada, nastavljale su se ulice i uličice s ruralnim karakteristikama.

Grad je živio relativno mirnim životom, bez velikih događanja. Tek ponedjeljkom, na dan tjednog sajma, kao i na povremenim godišnjim sajmovima, situacija se mijenjala, vladala je tada posebna živost u gradu, a trg je ispunjen velikim šatorima s krojačima, postolarima, licitarima, limarima, koritarima i sl. Gledajući na takovu Koprivnicu očima ondašnjeg desetogodišnjaka, sve je odisalo stanovitom idilom, pa ni većih političkih previranja nije više bilo - Banovina Hrvatska pružala je tada sasvim dovoljno zadovoljstva građanima Koprivnice.

U takovom okruženju živjela je u Koprivnici i ondašnja Židovska zajednica, čiji su prvi doseljenici ovdje pustili svoje korijenje polovicom 19. stoljeća. Od tog se vremena njihov broj stalno povećavao, da bi koncem tridesetih iznosio oko 250 duša. Pretežito su to bili trgovci koji su svojim trgovinama davali poseban pečat cijelim središnjim trgom. No, zanimljivo je da je već druga generacija doseljenih Židova gotovo nahrupila na daljnje školovanje, pa i na fakultete, pa je već relativno brzo udio fakultetski obrazovanih Židova postao postotno veći od autohtonog stanovništva. Spominjem tako brojne liječnike, pravnike, profesore, kemičare, inženjere i dr., koji su ostavili duboki trag u razvoju našega grada - kako u gospodarskom, tako i u društvenom i kulturnom životu. Kako nikada nije bilo većih antisemitskih ispada, osim po kojeg verbalnog, i ta Židovska zajednica živjela je mirnim i staloženim životom, pa ni nadolazeći predznaci nacifašizma i daleki nagovještaji velikih promjena koje će uslijediti, nisu previše uznemirivale ondašnje Židove - to je negdje drugdje, nama se to ne može dogoditi - bilo je vjerovanje većine.

Među tim brojnim židovskim intelektualcima, isticala se posebno obitelj odvjetnika Rikarda Steinera (r. u Koprivnici 1890.), koji je od 1920. imao odvjetnički red u Koprivnici. Živio je sa suprugom Silvijom r. Stern (1901-1990.) i dvoje malodobne djece - sinom Silvijem

Rikard Steiner, iz vremena ranih tridesetih

(1928.) i Marijanom (1932.) u vlastitoj kući na Zrinskom trgu (danas pivnica Kraluš).

Rikard Steiner bio je istaknuti intelektualac, s klasičnom naobrazbom, velikom erudicijom i komunikativnošću, sa znanjem nekoliko stranih jezika, izuzetno bogatom bibliotekom, antiknim namještajem, umjetničkim slikama i sl. Sve mu je to davalo poseban, istaknuti status kako unutar židovske zajednice, tako i van nje, tim više što se aktivno bavio i političkim djelovanjem. Unatoč svog židovskog porijekla - kojega je uvijek s ponosom isticao, te bio njen istaknuti član - simpatizirao je hrvatske državotvorne opcije, te nastavio očevu tradiciju. Otac Samuel (r. u Rasinji 1841-1911.) bio je istaknuti član Hrvatske stranke prava, pa je to nastavio i Rikard, zbog čega je bio i policijski šikaniran. Kasnije je pristupio HSS-u.

Odvjetnički ured Rikarda Steinera bio je poznat i van same Koprivnice, posebno zbog činjenice da je imao posebno istančan socijalni osjećaj prema svojim siromašnijim klijentima, što je sve pridonijelo da je u gradu i široj okolici bio vrlo obljubljen.

Dugi niz godina, odvjetnički ured vodila je Anka Crndić, izuzetno sposobna osoba, poznata po svojoj ljubaznosti i dobroti, nastojeći uvijek prema klijentima učiniti sve na najbolje mogući način. Sve već spomenute karakteristike Rikarda Steinera upotpunjavale su se s osobinama Anke Crndić, kako u stručnom radu ureda, tako i u privatnom životu, tako da je u obitelji Steiner tretirana gotovo kao najuži član obitelji. Posebno je njena pažnja i ljubav bila usmjerena prema malodobnim Silviju i Marijanu, tim više što osim starice majke, ona nije imala svoje obitelji. Treba istaknuti da Anka Crndić nije bila Židovka, već Hrvatica i vrlo pobožna katolkinja, što međutim u ničemu nije otežavalo upravo obiteljsku atmosferu između obitelji Steiner i Anke Crndić.

U takovoj, gotovo obiteljskoj simbiozi, dočekano je proglašenja NDH, sa svim već dobro poznatim posljedicama za židovsko stanovništvo (zabrana kretanja, posebno označavanje žutom trakom, zabrana ulaska u park, kino, prisilni rad - čišćenje ulica, pljačka imovine i sl.). Već nakon nekoliko dana po uspostavi NDH, uslijedila su pojedinačna hapšenja nekih Židova - tako spominjem poznatog liječnika dr. Željka Selingera, prof. Ivicu Hiršla, te trgovca Milana Reicha, koji su vrlo brzo i likvidirani. Dana 1. srpnja uhapšen je i Rikard Steiner, što je obzirom na njegovu političku orijentaciju, u gradu izazvalo pravu konsternaciju, a motivi tog hapšenja nikad nisu bili razjašnjeni.

Nakon njegovog hapšenja, nastala je prava pljačka pokretne imovine - oduzeti su bili mnogi vrijedni predmeti - slike, dragocjenosti, zlatnina. Slučajno je, svo-

Silvija Steiner, iz ranih tridesetih

Sinovi Rikarda i Silvije, Marijan i Silvije iz ranih tridesetih

jom spretnošću, Anka Crndić uspjela iz sefa spasiti nešto od dragocjenosti i zlata, što će joj kasnije, kako ćemo vidjeti, biti od velike važnosti u spašavanju obitelji.

Nakon hapšenja Anka Crndić se još više zbližila s ostatkom obitelji, te se čak i preselila k njima u stan, dijeleći s njima svu tugu, strah i neizvjesnost. No, nije se prepustila malodušnosti. Znala je da postoji, doduše vrlo mala mogućnost, da poglavnik Pavelić može u rijetkim i iznimnim slučajevima dodijeliti pojedinim Židovima

koji su se istakli u prohrvatskom opredjeljenju, tzv. "arijsko pravo", što je zapravo bio eufemizam za pravo na život. Odmah je, već prije hapšenja Steinera, poduzela sve potrebne administrativne mjere, čime bi spasila život i njemu i obitelji. Na njen je nagovor Steiner sam napisao 26. svibnja 1941. molbu Predsjedništvu vlade NDH, uz potporu i gradskih i ustaških vlasti. Sve je u tom smislu pokušala učiniti, no on je u međuvremenu uhapšen i interniran u Jasenovac. Zanimljivo je, da su isti političari koji su potpisom dali preporuku na molbi Rikarda Steinera za "arijsko pravo", već 1. srpnja donijeli odluku o njegovom hapšenju, zaželjevši se vjerojatno dijela njegovog imetka! Uskoro, ne zna se točan datum, Steiner bio je u Jasenovcu likvidiran, prije nego li je njegova molba bila riješena. Anka Crndić nije uspjela spasiti svoga šefa!

Uskoro, noću između 22. i 23. srpnja 1941., konačno su svi koprivnički Židovi, njih blizu 250, bili internirani. Prvo u koncentracijski logor "Danicu", potom slijedi mukotran put u Jadovno, Gospić, Krušćicu, zatim muški u Jasenovac, a žene i djeca u Loborgrad u Zagorju. Među njima i Silvija Steiner i njena dva sina.

U noći odvođenja, uz krikove i zapomaganja koja su odjekivala praznim, noćnim trgom, Anka Crndić nije mogla ovladati svojim emocijama, već se bacila pred ustaški kamion na kojem je već bila obitelj Steiner, uopće izgubivši bilo kakav racionalni smisao ovakvog čina. Samo zahvaljujući slučajnosti, nije tom prilikom izgubila život - jedan ju je ustaša odgurnuo izvan domašaja kamionskih kotača.

Nakon neuspjelog pokušaja s "arijskom pravom", Anka Crndić bacila se sada sa svim raspoloživim mogućnostima, da što više pomogne obitelji Steiner, putujući često čak i u Gospić i Jadovno, noseći im hranu, lijekove..... Kako su u međuvremenu žene i djeca bili prebačeni u Loborgrad, gotovo je redovito dva puta tjedno putovala i u taj logor s hranom i ostalim. Kako je i moja majka u to vrijeme također često putovala s istom svrhom u Loborgrad, gdje se nalazio ženski dio i moje šire obitelji, putovali su često zajedno. Iako smo svi A. C. dobro poznavali od ranije, ova zajednička, opasna i tužna putovanja, moju majku i A. C. još su više zbližila, pretvorivši to u pravo prijateljstvo, koje je potrajalo i dugi niz godina kasnije.

Oba sina, Silvio i Marijan, oboljeli su u Loborgradu, te su posve tjelesno i psihički iscrpljeni, bili u studenom 1941. g. prebačeni u zagrebačku bolnicu. Anka Crndić u suradnji s

Milom Horvat (r. Steiner, sestrom Rikarda S.) i njenim suprugom Josipom, koji su živjeli u Zagrebu, uspijeva podmićivanjem izvući iz bolnice oba djeteta i smjestiti ih u njihov stan. No, zbog opasnosti, morali su ih kasnije skrivati, mijenjajući mjesto boravka, kod mnogih dobrih ljudi. Posebno spominjem prof. dr. Mayerhoffera s Dječje klinike, koji ih je također neko vrijeme skrivao. A. C. stalno je bila s njima, obilazila ih, tetošila. Tako su skrivajući se, proživjeli do proljeća 1942. g., kada je iz Loborgrada uspjela pobjeći i njihova majka Silvija. Bila je dodijeljena kao pratnja nekim oboljelim logorašicama, koje su kamionom transportirali u Zagreb. Putem je šoferu - ustaši obećala bogatu nagradu ako ju pusti da pobjegne (koristeći se novcem koji joj je uspjela doturiti A. Crndić.), na što je on i pristao, a za svoju sigurnost, fingirao je njeno tobožnje samoubojstvo utapanje u nekoj rijeci preko koje su prelazili. Sakrivajući se, u paničnom strahu, uspjela se pridružiti sinovima, daka-ko strogo se krijući, a uz stalnu pomoć obitelji Horvat i A. Crndić, koja se u međuvremenu upravo zbog njih i preselila u Zagreb. Uz pomoć ostataka dragocjenosti obitelji Steiner, Anaka Crndić je činila maksimalne napore kako bi omogućila da se obitelj Steiner prebaci u talijansku zonu i dalje u Italiju. Sve je uspjela organizirati. Nabavila je lažne dokumente, podmitivši čak i predstojnika Židovskog odjela ustaške policije, nekog Kinela. Ne treba posebno napomenuti, da je svaki takav pokušaj mogao završiti kobno, izvrgavajući svoj vlastiti život. Uspostavila je velikim naporom i domišljatošću, vezu s nekim seljacima, koji su konačno obitelj Steiner, rastavivši ih u tri odvojene grupe, preobučene u seljačka odijela, prebaciti u Sušak, potom u Trst. Daka-ko, da je ovaj prikaz bijega vrlo šturo opisan, obzirom na sve opasnosti, zamke, strah i uzbuđenja koja su taj bijeg pratila! Slijedio je njihov spasonosni put u život - Italija, Švicarska, Palestina, pa natrag u Švicarsku, gdje je Marijan završio školovanje, i konačno preseljenje Marijana s majkom u Kanadu. Brat Silvio ostao je u Europi, pred par godina je umro. Marijan i danas živi u Kanadi, gdje je osnovao vlastitu obitelj, ponosan na svoje unučice, čije slike rado pokazuje. Majka Silvija tamo je i umrla 1990. godine. Često, gotovo svake godine dolazi u Koprivnicu, kako bi izbio povratak nepokretne imovine, na što ima zakonsko pravo, kao jedini direktni nasljednik. Sjedimo često na terasi pivnice, ispred njihove kuće. Uvjeren sam da ne dolazi samo zbog materijalnih interesa. U očima i govoru tog dragog čovjeka, uz nastojanje da bude veseo i raspoložen, osjeća se stanovita tuga i nostalgija za onim davnim, nikad prežaljenim danima njegova djetinjstva.

Nakon što je uspjela omogućiti obitelj Steiner bijeg iz NDH, Anka Crndić vratila se u Koprivnicu, no kako je bila izvrgnuta stalnim prijetnjama, preselila je ponovno u Zagreb, gdje je skromno i samozatajno živjela do svršetka rata, da bi nakon oslobođenja radila kao šef kabineta predsjednika ondašnje Vlade Hrvatske, Franje Gažija. Umrkla je 1972. godine, pokopana je na Gradskom groblju u Koprivnici. Marijan Steiner bio je s njom u stalnom kontaktu, dopisivali su se, a nekoliko puta ju je osobno posjetio doputovavši iz Kanade, kada mu

Samuel Steiner, otac Rikarda, na početku 20. st.

Anka Crndić, iz kasnijeg vremna, oko 60-tih godina 20. st.

je predala još nešto preostalih dragocjenosti obitelji, ne želeći, dakako, ništa od toga zadržati.

Eto, to je ta žalosna ali istinita priča o sudbini obitelji Steiner i ulozi Anke Crndić u njihovom spašavanju, koju sam uz vlastita sjećanja temeljio i na brojnim razgovorima s Marijanom Steiner, ali i uvidom u neke dokumente koje je uspjela sačuvati Anka Crndić. Navodim tako prijepis molbe za dodjelu "arijskog prava" koja je 26. svibnja 1941. godine napisana Predsjedništvu vlade NDH, kao i potvrdu s preporukom gradskog senatora Milivoja Somogya, te potvrdu ustaškog povjerenstva za grad i kotar, sve uz pozitivno mišljenje i preporuku, a potpisanu od strane ustaškog logornika Hermana, kao i opsežnu izjavu koju je Anka Crndić osobno napisala o svim tim događajima 1958. godine. Time bi ova priča mogla i završiti, no ona ima i svoj epilog.

U znak zahvale, pred koju godinu Marijan Steiner, uz pomoć nekih svojih prijatelja iz Hrvatske, pokrenuo je inicijativu da se Anki Crndić dodijeli od strane Izraela, posmrtno, visoko odlikovanje "Pravednik među narodima svijeta". Uz podršku Židovske općine Koprivnica, nakon stroge provjere od strane Izraela, to se i ostvarilo - mjeseca srpnja 2005. g. donijeta je odluka kojom se Anki Crndić dodjeljuje taj časni naslov.

Medalja Anki Crndić "Pravednik među narodima" koju je dodijelila država Izrael, 2005.

Godine 1953. Izraelski parlament - Kneset - donio je odluku o osnivanju Nacionalnog spomen mjesta Yad Vashem u Jeruzalemu, čiji doslovni prijevod glasi "Spomen i ime", na spomen 6 milijuna ubijenih Židova u vrijeme holokausta, kao i uspostavljanju odličja "Pravednik...", koji se prema zakonu može dodijeliti isključivo osobama koje nisu Židovi, a spašavali su Židove u to vrijeme, ali uz uvjet da su time ugrozili i vlastiti život. Do konca 2005. g. diljem svijeta ima 21. 310 nositelja ovog visokog odličja, a među njima i 105 Hrvata. Imena svih Pravednika, kao i zemlje odakle potječu, ugravirana su u posebne ploče i postavljena na zaseban kameni zid u samom Yad Vashemu. Mi Koprivničanci možemo biti posebno ponosni, jer se među njima još od ranije nalazi ime još jednog od naših sugrađana, prof. dr. Žarka Dolinara, koji je to odličje primio pred nekoliko godina, a od ove će godine taj zid krasiti i ime Anke Crndić iz Hrvatske.

Budući da Anka Crndić nema nikog od svoje obitelji, medalju i povelju, uručio je veleposlanik države Izrael Shmuel Meirum na posebnoj svečanosti u Zagrebu, koprivničkom gradonačelniku Zvonimiru Mršiću, koji će odličje predati na čuvanje u Muzej grada Koprivnice. Svečanosti su prisustvovali najviši predstavnici društvenog i političkog života Hrvatske - od Predsjednika Republike Stjepana Mesića, predstavnika Vlade i Sabora, predsjednika Židovske općine Zagreb prof. dr. Ognjena Krausa i mnogih drugih. Dakako da je tom činu prisustvovao i Marijan Steiner, koji je zbog toga doputovao iz Kanade. Ne krijući suze i ganutost, iskazao je i zadovoljstvo što se tako, makar samo na simbolički način, odužio toj hraproj, odanoj, dosljednoj i nadasve dobroj ženi, Anki Crndić.